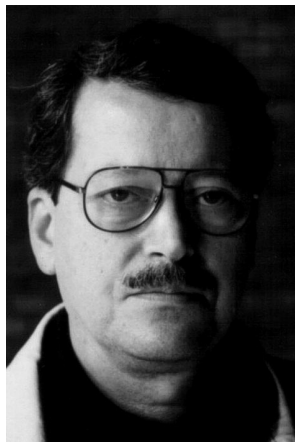

Миладин Шеварлић

КОСОВО

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ, драмски писац, рођен је у Београду 1943. године. Дипломирао је светску књижевност и драматургију. Радни век провео, углавном, у позориштима, као драматург, уметнички директор и управник. Тренутно ради на Телевизији Београд као одговорни уредник у Уметничком програму.

Објављивао песме, позоришне критике, прозу и есеје. Аутор је опуса од двадесетак драмских дела, која су играна у позориштима у земљи и иностранству, на радију и телевизији, те штампана у периодици, збиркама и посебним издањима.

Добитник је четири награде на конкурсима Удружења драмских писаца Србије, чији председник је био у два мандата, награде на Фестивалу праизведби, награде “Јоаким Вујић”, Стеријине награде за савремену комедију и Златног беоцуга за “трајни допринос култури Београда”.

Драма *Небеска војска* написана је 1985. године. Награђена је наградом “Бранислав Нушић” 1986. Изведена у Ужицу, јануара 1988. у режији Бранислава Мићуновића. (Куриозитет те представе је да је у њој Стево Жигон играо самога себе). Октобра 1989. изведена у Зрењанину, у режији Нађе Јањетовић.

Бави се режијом својих позоришних комада.

Драма *Косово* (првобитни назив *Бој на Косову*) написана је 1988. Исте године изведена је у Београдском драмском позоришту, у режији Бранислава Мићуновића, поводом 600. годишњице Косовске битке, да би, међутим, убрзо, од стране патриотских душебрижника, била проглашена за антисрпску бласфемiju. 2002. године, у часопису *Театрон* бр. 118 проглашена је, пак – овога пута од стране мондијалистичких културних комесара – за националистичку антику.

Миладин ШЕВАРЛИЋ

КОСОВО

ЛИЦА

КНЕЗ ЛАЗАР ХРЕБЉАНОВИЋ (60)	КРАЉ СРПСКИ МАРКО I
КНЕГИЊА МИЛИЦА	МРЉАВЧЕВИЋ (54), господар
СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ (12)	Прилепа и околине
ОЛИВЕРА	ГОСПОДИН ВУК БРАНКОВИЋ,
ВИТОМИР, кнежев војсковођа	господар Косова
ДИМИТРИЈЕ ГРК, кнежевићев	ТВРТКО I КОТРОМАНИЋ (51),
васпитач; хонорарно ради као	краљ Срба и Босне
иследник у крушевачкој тамници	ВЕЛИКИ ЖУПАН АНДРИЈА
ДРАГУТИН (Милош Обилић/ Бошко	ГРОПА, Арбанас
Југовић), иследник у крушевачкој	ГОСПОДИН КОНСТАНТИН
тамници	ДРАГАШ
ДВОРОУПРАВИТЕЉ	ЂУРАЂ
(Иван Косанчић/ Анђео)	СТРАЦИМИРОВИЋ-БАЛШИЋ
ДАДИЉА	

- *О колика туга беше по замљи за кнеза Лазара доба!*
(Дијак Николица, 1389)
- *Ум за морем а смрт за вратиом.*
- *Боџ помаже, али нема коме.*
(Народна пословица)
- *Завичај сјаса с ону сјрану времена...*
(А. Тојнби: *Испрживање историје*)
- *Што је било то је сада, и што ће бити то је већ било;*
јер Боџ повраћа што је прошло.
(Проповедник 3:15)

I

Кнез Лазар, Кнеџинја Милица, Сџефан и Оливера, одевени у дуџе одежде од беле свиле, шећују прекарним, идиличним врћом. Покрећу су им веома одмерени и ошмени. Однекуд дошце умилна, дворска музика. Смеше се уљудно једно друџом.

Улази Дадиља, носећи златну лопћу. Оливера ћрчи ка њој.

ДАДИЉА: Паде листак дрењине
 усред чаше детиње.
 Да је знала дрењина
 да је чаша детиња
 врхом би се повила
 па би чашу попила.
 И око и чело,
 све нам весело!

Дадиља добацује Оливери лопћу. Кнежевска породица ошочиње са лопћанеџем. То раде сцилизовано и елегантно, церемониозно; нарочито Кнез, са дуџом, ћроседом, лелујавом брадом која му ћада ћо џрудима. Кнез убрзо наћушћу иџру и, док породица у дубини насћавља са лопћанеџем, ћрелази на ћросценћум и обраћа се ћублици.

ЛАЗАР: Ја сам српски кнез Лазар Хребљановић, у мушкој снази од шездесет година, а ово је моја породица. Свакога дана после ручка, ми се овако шетамо. Понекад се лоптамо златном лоптом. Ми све радимо углађено, с мером и достојанством, како доликује нашем узвишеном владарском позиву.
 Налазимо се у моме престоном граду Крушевцу, с пролећа, лета Господњеџ хиљаду триста осамдесет деветог. Град и цркву у њему подигао сам пошто сам победио и ослепети дао свога суседа Николу Алтомановића. То је убичајени поступак у нашој политичкој борби, и има за циљ трајно онемогућавање супарника.
 Град се налази у пространој долини реке Расине, богатој житом и стоком, прошараној брежуљцима пуним винове лозе и воћа. На ивицама долине уздижу се високе, тамне горе, које у својој утроби крију благородне руде; њима се занимају наши вредни рудари и занатлије.
 Питома околина града нарочито се одликује производњом лана и конопље. Градским улицама, које миришу на кожу, сир и катран, пролазе кола натоварена дрвима, кречом, житом и брашном. Жене, са котарицама пуним трешања и јагода, хитају ка тргу.

У долини, кроз ливаде и плодне њиве, кроз гајеве и дубраве жуборе потоци, а са падина брежуљака чује се звук овчарског звонцета и песма тежака, што весело крећу за својим послом.

Говор људи, дозивање пастира, лавез паса, блејање оваца, извијање славуја – све се то меша и стапа, и као музика бруји долином. То је земља коју је Господ издашним красотама благословио.

А доле, на југу, пружа се равно Косово, којим управља мој верни зет Вук Бранковић. Косово је срце српске земље. Оно је рајска башта, по којој су, попут бисера, разасути свети и дивни српски манастири.

Верни Бранковић није једини мој велемоћни зет и савезник. И друге своје кћери – било их је, хвала Богу, доста – згодно сам и достојно поудавао. Једну за Ђурђа Страцимировића, господара Зете, другу за Николу Горјанског, мачванског бана и палатина угарског, трећу за племенитог Александра, сина бугарског цара Шишмиша, хоћу рећи Шишмана.

Једино не знам још коме ће отићи мезимица моја, Оливера, која се за сада у невиности блаженој златном лепотом поиграва.

Да... Српска држава се, нажалост, распала. Ја држим само један њен, ужи, део. Али нисам клонуо. Послужићу се своим средствима како бих обновио сјај и славу српског царства.

Велико доба света опет започиње. Враћају се златне године, земља попут змије обнавља своју изношену зимску прнину: небо се смеши а вера и царство сјаје као остаци несталог сна.

Улази Витомир.

ЛАЗАР: Али, ево, долази Витомир, мој војсковођа, славни победилац Турака на Дубравници. Сада ћемо и њега укључити у нашу отмену игру.

ВИТОМИР: Господару...

Лазар елегантно њим даје знак да му добаце лојтицу.

ВИТОМИР: Господару, велика турска војска, под комадом султана Мурата, прешла је у Европу!

ЛАЗАР: Пст...!

Добацује му лојтицу. Ојмена игра се наставаља. Уз весели смех деце. Мрак.

II

Лазар и Витомир. Пред Лазаром слуђа са сребрном посудом у којој кнез њере руке. Затим се умива. Док њо ради, нејресјано љовори.

- ЛАЗАР: У шуме хајдмо зелене
у непознати стан,
где тече вода с извора
и где косови певају...
Волим лоптање, оно ми улива свежину и животни опти-
мизам. Јер, сети се да је прах човек, као трава су дани
његови, као цвет пољски тако прецвета и као дах прође...
(Брише се белим, ланеним убрусом)
А ти? После лоптања, добро је освежити се водом са
студенца.
- ВИТОМИР: Ако је турска војска прешла у Европу, постоје два нај-
вероватнија правца њеног деловања...
- ЛАЗАР: Свему има време, и сваком послу под небим има време...
- ВИТОМИР: Или Византија или Србија.
- ЛАЗАР: Има време када се рађа и време када се умире; време када
се сади и време када се чупа посађено...
- ВИТОМИР: Али, пошто је Византија практично сведена на цари-
градске зидине, чије освајање, међутим, подразумева, бар
за сада, готово непремостиве војне и техничке препреке,
и пошто та иста Византија уредно плаћа данак у сувоме
злату...
- ЛАЗАР: Време када се убија и време када се исцељује; време када
се разваљује и време када се гради...
- ВИТОМИР: Сматрам разумнијом претпоставку да је султан Мурат
решио да се дефинитивно обрачуна са нама.
- ЛАЗАР: Време плачу и време смеху, време ридању и време игра-
њу. Данас је време игрању, драги мој Витомире, данас ми
славимо осму годишњицу твоје велике победе над Тур-
цима, на Дубравници.
- ВИТОМИР: Нисам сигуран да имамо много разлога за славље, го-
сподару....

- ЛАЗАР: Прославе, драги Витомире, доприносе сјају државе и учвршћују поверење народа у њену снагу. Ја овде радим на васпостављању српске славе и величине, а ти ми досађујеш једном четом турских војника, која је прешла Дарданеле!
- ВИТОМИР: Ако јој на челу стоји сам султан, та чета мора бити прилично велика. А према гласовима које смо добили из Цариграда, мислим да ствари стоје баш тако.
- ЛАЗАР: Гласови, гласови... Зашто ми стално досађујете тим гласовима из спољног света. Ја послушнујем унутарњи глас који ми говори и који ме води. Глас који ви, очигледно, не чујете.
Божанска варница је у нама, и ако поседујемо милост да је запалимо у пламен, тада ни звезде у својим путањама не могу осујетити наше напоре да достигнемо циљ својих стремљења.
Србији је потребан духовни препород.
- ВИТОМИР: Ако будемо војнички поражени, како можемо доживети духовни препород?
- ЛАЗАР: Када је, драги Витомире, грех сувише велики, или пад духовни, ако више волиш, потребан је, каткад, и пораз да би се могао доживети препород.
Српско царство било је, на први поглед, лепо замишљена, величанствена творевина, зар не? А трајало је, уствари, онолико колико је трајао Царев живот.
Сада, сви хоће у својим покрајинама да краљују, у селендрама својим, како је покојни Цар извољевао говорити.
О чему то говори? Пре свега о беспримерном паду морала.
- ВИТОМИР: Морал се, изгледа, ствара једино силом. После победе, а не после пораза.
- ЛАЗАР: Па, покушаћемо да победимо, драги Витомире, разуме се да ћемо покушати. Али да бисмо могли победити спољашњег непријатеља, морамо прво победити себе.
Ко је, после Вукашинове срамне катастрофе на Марици, први успео да однесе победу над Турцима? Није Марко и није Константин, који су примили понижавајуће вазалство, и нису, разуме се, моји драги зетови. Ја сам однео ту победу, а ти то добро знаш јер си командовао мојом војском.

Зато се та победа мора прослављати сваке године. Помпезне прославе, годишњице великих победа, представљају један од начина за изграђивање народне свести. Јер српском народу мора постати јасно да сам ја онај који чува дух царства, који носи дух препорода српског.

ВИТОМИР: Твоје су речи, господару, мудре и истините, али у тој ствари се ипак нешто не слаже.

ЛАЗАР: Шта, драги Витомире? Шта се то не слаже?

ВИТОМИР: Па то што ми у боју на Дубравници нисмо победили.

ЛАЗАР: Молим? Шта кажеш?

ВИТОМИР: Господару, ти бар знаш да је бој на Дубравници уствари био изгубљен.

ЛАЗАР: Како изгубљен, кад у свим нашим летописима пише да је то била сјајна победа, која је за много времена мрске освајаче са истока одвратила од наших граница?

ВИТОМИР: Ја не знам шта пише у летописима, али знам како је било у стварности, јер сам био тамо и још носим ожиљак од турске сабље.

После битке, Турци су се повукли, јер је тај одред био исувише мали да би могао наставити освајање у дубини наше територије. Али су се повукли натоварени пленом, а за њима је остала пустош, дим и крв. И моје десетковане чете. То је истина о Дубравници, господару!

Пауза.

ЛАЗАР: Шта је са тобом, сине?

ВИТОМИР: Те је, једноставно, био пораз. Ти знаш да је био пораз! Сви то знају, али ћуте, јер их је зло искуство ћутању научило. Разуме се, када ми помремо, лаж из летописа претвориће се у истину. Али, за сада, ми смо још живи, ми знамо да је то био пораз!

ЛАЗАР: А шта би ти хтео, синко?

Пауза. Гледају се.

ЛАЗАР: Реци слободно. Зар ти ја нисам као отац?

Пауза.

ВИТОМИР: Рећи ћу! Хтео бих, прво, да се људима каже истина о положају Србије. Затим, да се смање порези, да се народ ослободи претераног кулука, да се престане са бесмисленим зидањима, са велелепним лововима и прославама. Да се од тог новца створи народна војска, да се плате веће најамничке чете. И да се хитно отпочну преговори са покрајинском властелом. Са Босном, Зетом, Јужном Србијом... Сами нећемо опстати, господару. Поготово не пред најездом, која се са истока спрема.

Пауза. Лазар клима главом.

ЛАЗАР: А можда и првенство да препустим некоме од њих? Неком псобнијем. Марку, Твртку?

ВИТОМИР: То ја нисам рекао, господару!

ЛАЗАР: Можда си мислио, Витомире...

Гужва, галама, айлаузи. Сцена се љуни свейом. Оклојници са сйране.

ЛАЗАР: Хвала! Хвала лепо!
Сакупили со се овде, господо хришћанска, да прославимо велику победу српскога оружја, која ће остати вечно записана у аналима наших подвига и у памћењу нашег народа.
Битку на Дубравници потомство ће памтити пре свега зато јер је тада изречено одлучно НЕ завојевачким тежњама незасите источне империје; јер је тада српски народ, иако десеткован великим ратовима, показао да има снаге и одлучности да настави својим путем, оним великим и славним путем што нам га је наш покојни цар назначио.
Битка на Дубравници показала је самопрегор и братску здруженост српског народа, показала је да српски војници и српски витезови још увек имају моралне снаге да се одупру семену раздора и дефетизма и да положи животе на прагу свога великог дома, своје вољене отаџбине!
(Айлауз)
Божанска варница је, дакле, у нама, и ако поседујемо милост да је запалимо у пламен, тада ни звезде у својим путањама не могу осујетити наше напоре да достигнемо циљ својих стремљења.
Зато се молим Господу Свевишњем да ме и даље води циљу који је за мене и ову земљу одредио. Ја ћу га

следити без колебања. Нећу дозволити да се ико испречи на путу српске славе и величине и српског територијалног интегритета. Србија ће наставити да гради своју будућност, да окупља око себе братске народе и да преузима своје природно наслеђе – моћ и дух византијске оставштине, која не сме бити препуштена на милост и немилост варварских освајача.

(Овације)

Имам посебно задовољство да још једном, пред свима вама, одам заслужено признање племенитом и храбром Витомиру, јер он је најзаслужнији за сјајну победу чију годишњицу данас слаavimo. Захваљујући, пре свега, његовом мудрому и вештом руковођењу, као и његовој личној храбрости, однели смо победу у овој боји и одвратили освајача од луде наде да ће загосподарити српском земљом.

(Овације. Ајлауз)

ВИТОМИР: Спавамо чврстим сном. Ратујемо између себе, а Турке пуштамо да чине што им је воља. Из ништавних разлога Срби потежу оружје и упуштају се у крваве борбе; а када куцне час да се завојшти против Турака, који газе нашу земљу, руше наше цркве и хоће да униште име српско и хришћанско, нико не пристаје ни руку да помери... У нас, Срба, памет је кратка, а душа кратковида, неразумна. Ако своје поразе будемо славили као победе, значи да нам ни у будућности победе нису потребне. Сваки следећи пораз прогласићемо једноставно за победу. Све до оног дефинитивног пораза, који ће бити толико очигледан и толико катастрофалан, да ће измицати сваком политичком релативизму. Или ћемо наћи начина да и катаклизму представимо као неку врсту победе?

ЛАЗАР: Захваљујем нашем драгом команданту на топлим и брижним речима. Славећи, дакле, господо, ову велику победу и нашег храброг војсковођу, племенитог Витомира, ми прикупљамо снагу за нове борбе и нове победе.

Публика се разилази. Осџају Лазар, оклојници и Виџомир.

Сџефан и Оливера џосмаџрају, џрикривени.

Виџомир џође ка излазу. Оклојници му џреџрече џуџ. Он се окрене, џледа у Лазара. Овај сџоји неџомично.

Мрак.

III

Стефан са златном лоптом. Оливера.

СТЕФАН: Хоћеш ли да се лоптамо?
(Баци јој лопту)

ОЛИВЕРА: Нећу. Прошло је време песама и свечаности... Хоћу у манастир.

СТЕФАН: У манастир?

ОЛИВЕРА: Да.

СТЕФАН: Зашто?

ОЛИВЕРА: Хајдемо заједно! Заједно ћемо се подићи на облацима у сретење Господа нашег, Исуса Христа...

СТЕФАН: Ја ћу бити кнез. Морам да владам.

ОЛИВЕРА: Без прозора ми дом сазидаше
иди, у њему седи, рекоше...

СТЕФАН: Луда си. Као и све жене. Отац ће те удати за неког моћног великаша.

ОЛИВЕРА: Нећу.

СТЕФАН: А за кога би хтела?

ОЛИВЕРА: Ни за кога.

СТЕФАН: А за Витомира?

Оливера исцуси лопту. Гледа га. Крене ка излазу. Засијане.

ОЛИВЕРА: Свршено је! Отићићу од вас и отрешћу прах са ногу својих.

Оливера изађе. Стефан узме лопту. Улази Лазар.

СТЕФАН: Хоћеш ли да се лоптамо?

Добаци Лазару лопту. Овај је узме и држи је онако како ће држати своју главу у последњој слици.

ЛАЗАР: Сада није време за лоптање.

СТЕФАН: А за шта је сада време, оче?

Пауза.

СТЕФАН: Где је Витомир?

ЛАЗАР: Отишао је у инспекцију трупа.
 СТЕФАН: А зашто су га оклопници гурали?
 ЛАЗАР: Ко га је гурао? Какви оклопници?
 СТЕФАН: Они су га одвели. Ја сам све видео.
 ЛАЗАР: Не приличи наследнику престола да свуда забада свој кнежевски нос. Мораш још много да учиш, Стефане Лазаревићу, да би правилно схватио оно што видиш. Поготово оно што мораш, или ћеш морати да чиниш. За сада сматрај да ниси видео ништа.
 СТЕФАН: Али ја сам видео.
 ЛАЗАР: То што си видео припада такозваном подручју привида или произвољности. Само пречишћена, канонизована стварност има право да се стварношћу назове. Она стварност, дакле, која је очишћена од свега случајног, хаотичног, незаконитог – од свега што нарушава задати ред и поредак, складно уобличену и доследно остварену слику света.

Улази Двороујравитиљ.

ДВОРО-
 УПРАВИТЕЉ: Стигао је Вук Бранковић, господару!
 ЛАЗАР: Красно. Пусти га, синко.

Двороујравитиљ се њоклони и изађе.

ЛАЗАР: А ти, престолонаследниче, иди поиграј се мало.

Баци Стефану лојићу, овај је узме, један њренујак сивоји и ѓледа Лазара, зајим исјрчи. Улази Вук Бранковић.

ЛАЗАР: Каква је ситуација?
 ВУК: Лоша. Турска сила је велика и по правцу њеног кретања закључујем да наступа према Косову, тојест према мојим поседима.
 ЛАЗАР: Значи, немамо времена да са Марком и Константином учинимо оно што смо са Алтомановићем учинили?
 ВУК: Бојим се да немамо.
 ЛАЗАР: Време нам се измакло...
 ВУК: Витомир је, дакле, био у праву.

- ЛАЗАР: То је небитно. Не можемо свакоме дозволити да буде у праву.
- ВУК: Штавише, пошто су Марко и Константин турски вазали, може се десити да султан од њих захтева војску за рат против нас.
- ЛАЗАР: Мислиш да ће пристати?
- ВУК: Знаш и сам да немају другог избора.
- ЛАЗАР: Имају. Да се са нама против Турака уједине.
- ВУК: Па кад Турке победимо, да их онда нападнемо и урадимо с њима као с Алтомановићем.
- ЛАЗАР: Да.
- ВУК: А онда ћеш ти мене.
- ЛАЗАР: Или ти мене.
- Пауза. Затим обојица љрсну у смех.*
- ВУК: Добро. Позовимо их онда на преговоре.
- ЛАЗАР: Позваћемо и Твртка, и остале. Можда и Хрвате.
- ВУК: Мислиш да Хрвати имају интереса да нам помажу?
- ЛАЗАР: Објаснићемо им да су наши интереси заједнички.
- ВУК: Како ћеш у рат без Витомира; он ти је најбољи војсковођа?
- ЛАЗАР: Сам ћу предводити војску.
- ВУК: Тако можеш и да погинеш. Ниси баш у годинама...
- ЛАЗАР: Ако погинем, постаћу светац и предмет култа.
- Мрак.*

IV

Оливера и Дадиља.

Дадиља размешта кнегињици постојељу. Оливера се спрема за починак.

- ДАДИЉА: *(Певуши)*
У шуме хајдмо зелене,
у непознати стан,
где тече вода с извора
и где косови певају...
- ОЛИВЕРА: Дадо...
- ДАДИЉА: Кажи, чедо!
- ОЛИВЕРА: Сањала сам страшан сан... Понори и вирови обасјани муњама. Гране великих храстова, за које се грчевито држе људи, разноси бура. Вода, посута одломцима домаћих ствари на којима се спасавају жене и деца. Стада на висоравнима даве се и газе међусобно. У гомили људи, који са оружјем у руци бране и последњу стопу земље од избеумљених животиња, неки крше руке, гризу их да крв тече, други рукама заклапају уши да не чују страшну грмљавину, или међу руке на очи да не виде смрт која се примиче. Неки се убијају, даве, боду мачевима, скачу са стена у набујалу воду, а мајке проклињу Бога и хватају своју децу да им разбију главу о камен. Распаднута мртва тела из дубине излазе на површину воде, сударају се међу таласима и одскачу као мешине надуване ваздухом. Птице слећу на њих, или од умора падају на живе људе и животиње, јер не налазе више другог места на које би могле да слете...
- ДАДИЉА: Стиди се, кћери! Такви снови не приличе једној српској кнегињици. Није пристојно тако сањати. И откуда ти то уопште? Срећна си, заштићена. Живиш у тврдом граду, у веселом свету.
Ти треба да сањаш о будућности, о красном животу који те чека. Да сањаш о витезу који долази преко мора, из далеке, непознате земље, јашући на витом белцу. На њему оклоп од злата што блиста тако да се витезу од сјаја не може у лице погледати, а перјаница са шлема спушта се на сапи коњске. Он ће бити владар једног великог и срећног царства, у које ће те одвести.

- ОЛИВЕРА: Чујем ноћу крике, одоздо, из тамнице...
- ДАДИЉА: Чини ти се, кћери, чини ти се.
- ОЛИВЕРА: Шта му они раде, дадо? Да ли га муче?
- ДАДИЉА: Кога, кћери?
Пауза.
- ОЛИВЕРА: Витомира.
- ДАДИЉА: Не треба да мислиш о Витомиру, кћери. Витомир је издајник.
- ОЛИВЕРА: Шта причаш, дадо?!
- ДАДИЉА: Издао је кнеза на Дубравници и продао се Шашит-паши. То сви говоре. Зашто би га, иначе, затворили?
- ОЛИВЕРА: Ти си луда! Он је на Дубравници победио Шашит-пашу. Па то у свим нашим летописима пише!
- ДАДИЉА: Кажу да је примио новац од паше и да је покушао да нашу војску увуче у турску заседу, али да му то није успело, јер га је Бошко Југовић прозрео и повео оклопнике у одлучни јуриш. Неки чак причају и да се Витомир тајно потурчио.

На враћима ситоји кнегиња Милица.

- МИЛИЦА: Зашто не спаваш, дете моје? Ноћ је за благи починак одређена.
(Пауза)
Ми ред поштујемо. Ми дајемо пример другима. Јел тако, Оливера.
(Пауза)
- ОЛИВЕРА: Тако је, мајко.
- МИЛИЦА: Помолимо се, онда, заједно.
(Милица говори молићу, оне за њом)
Одричем се свега што није воља Твоја, што није слава и мудрост Твоја, Христе, Боже мој!
Просвети душу моју једином Својом светлошћу, избави је од проклетих двоумних мисли, утврди стопе моје на путевима Својим и заштити ме крилима Својим.
Из дубине вапијем к Теби, Господе, саслушај глас молитве моје, саслушај и помилуј! И опомени ме се, Господе, кад дођем у царство Твоје.

Милица дуне у свећу. Мрак.

V

Тамница. Вишњомир, везан, подерано одела и крваво лице.

Драгунин њере крваве руке, и, пошито је био раскомоћен, облачи се.

ДРАГУТИН: *(Гунђа)*
Издајник остаје издајник... Уместо да признаш, да одаш своје саучеснике и молиш кнеза за милост, па да лепо примиш казну и опроштај, ти се са мном инатиш, мамицу ти крваву!
У овој земљи реда мора да буде. Ми се за то старамо. И ми ћемо га завести, ако нико други није у стању. Ђубре издајничко! Руке твојом псећом крвљу морам да поганим. Ако си згрешио, прими казну и готово; тако се успоставља ред и поредак. Преступ – казна, преступ – казна. Јел тако?
Ако лепо признаш и покајеш се, казна ће бити блажа. Ослепе те и протерају из Крушевца. Или ти, можда, само одсеку десну шаку. Или: ослепе те, а не протерају. Или ти одсеку шаку, па протерају. Или, можда, само језик. Шта ја знам...
А овако, главу ћеш изгубити. Кажу сам, зар нисам у праву?
Ђутиш, јел да? Истерају ја бес из тебе, само полако. Кости ћу ти поломити, и то једну по једну. Друга ти казна неће ни требати. Главу нећеш одавде изнеги, псето потурчено!

Улази Димитрије.

ДИМИТРИЈЕ: Како иде, друже? Јел признао?

ДРАГУТИН: Не знам како је код вас, у Византији, ал ови наши су тврдоглави ко магарци. Види какве су ми руке! Има тврду главу, сву сам кожу одрао... Преузми га сад ти, па ћеш да видиш. Здраво, друже! Срећно!

Драгунин излази.

ДИМИТРИЈЕ: Гле, гле, како вас је само раскрвавио... Сад ћемо ми то!
(Брише Вишњомиру лице мокром крвом. Све време послује и њрича)
Немојте ми замерити што то кажем, али, брате, баш сте ви Срби варвари. Тако вулгарно тући човека...

ВИТОМИР: Више волим да ме тучете него да ми се подсмевате.

ДИМИТРИЈЕ: Али, молим вас, нема ни говора о подсмеху.... Погледајте, скоро вам је око избио! Варварин! Наша мисија на Балкану дала је врло, врло половичне резултате. То морате и сами признати.

Али, да се представим: ја сам Деметриос, или, ако више волите, Димитрије, како би се то на вашем наречју рекло. Из Цариграда. Тамо се живи све теже. Почео је наш велики егзодус на Запад. Ја сам, на жалост, стигао само догде. Приморан сам да радим овај посао, мада то чиним веома нерадо. Али, од нечега се мора живети, зар не? Ви ћете то схватити. Уосталом, признаћу вам, ја овај посао радим само хонорарно. Моје главно занимање је васпитач кнежевог сина Стефана. Али плата је мизерна. Изгледа да код вас учени људи нису баш на цени.

Дакле, да почнемо!

Колико сте новца примили од Шашит-паше за издају на Дубравници?

(Пауза)

Ко су вам били саучесници у издаји?

(Пауза)

Када сте прешли у ислам? Пре или после битке?

(Пауза. Вади кућију са иглама за мучење и размешта их испред себе)

Ми нећемо, разуме се, користити нехумана средства прилике. На пример, ове игле. Видите, има их разних дужина и дебљина.

Користе се, пре свега, за забадање под нокте, мада постоје и друга за то погодна места на телу.

Ево, само да пробате!

Забада му једну, друзгу, ипрећу излу под нокће.

Витомир се грчи, издржава, најзад крикне.

Мрак.

VI

Стефан и Димитрије. Док Димитрије говори, Стефан обилази око њега и израђући се златном лоптом.

ДИМИТРИЈЕ: Данас ћемо говорити о лаву, цару зверскоме. Лав је свим зверима цар јер се одликује трима великим делима. Прво дело лавово: када га рађа лавица, рађа га веома мала и мртва, и лежи мртв, док не дође лав и духне у ноздрве његове и оживи га, као што Бог духну у Адама, и сви оживесмо. Друго дело лавово: када спава, очи његове гледају на седам страна, и сазнаје о ловцима, и утврђује се да га ловци на сну не нађу. Тако и Господ наш, Исус Христос, распе се да ђавола уништи. Тада рече за пророке који беседе: очима гледаху; тако и ти, човече, кад спаваш, или једеш, или пијеш, све ум твој да је о Богу, и стражу да имаш од ђавола, да те не нађе без молитве и узме те. Јер рече пророк Давид: “Нећу умрети, него ћу жив бити”; јер ако ти души добро учиниш, нећеш умрети никако, пошто праведник не умире, него живи на векове. Треће дело лавово: када једе човека, лице му не једе, нити га гледа, а када изеде човека, узме човечју главу и гледајући на лице, плаче много, и, узев, погребје је.
(Пауза)
Знам да вам је досадно, господару, али шта можемо, такав је наставни програм.

Мрак.

VII

Лазар с̄иоји на сред сцене у свечаној одори од брокаџија.

Преко рамена њребачен убрус. Служа му лаганим, свечаним њокрејџима чешља косу, зајџим браду.

ЛАЗАР: Мала је капија и узак је пут који води у живот, и мало ће их бити који ће га пронаћи.

Ми смо глумци у божанској драми, глумци који на позорницу излазе само једном, утолико је наш задатак озбиљнији, а грешке неповратне. А наш задатак састоји се не само у томе да служимо Богу омогућавајући му да обнови своје стварање, већ и у томе да својој браћи и својим потомцима показујемо пут који треба да следе.

Преко сцене њроџрчава Сџефан, јурећи за злајном лојџом. За њим џрчи Димџџрије.

ДИМИТРИЈЕ: Господару, станите, морате се ипак обући! Владари српски само што нису стигли!

Обојџа несџају са сцене. У дубини, џролазе Милица и Оливера; за њима Дадиља, носећи џрежриш халџина у рукама.

Уџрчава задихани Двороуџравџељ.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Господару, време је, они су пред вратима!

Лазар баца убрус са рамена. Ожрђу џа џлашџом и сџављају му круну. Улазе оклојници, џородџа, Димџџрије, свџџа. Фанфаре.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Краљ Босне, Твртко Први!

Улази Тврџко енерџичним кораком; наклон лево и десно.

ТВРТКО: Краљ Срба и Босне, болан!

Приђе Лазару, џољуби се с њим и сџане до њеџа.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Краљ Марко, господар Прилепа и околине!

Улази Марко, строгог и достојанственог изгледа.

МАРКО: Краљ Срба, Марко Први!

Лазар крене да џа џољуби. Марко са само наклони и сџане до кнеза.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Благородни господин Константин Драгаш!

Улази Констiантинiн, сiороџа хода и ѓосiодсiивеноѓ држања.

КОНСТАНТИН: Господар Србије, Константин Драгаш!

Наклони се Лазару и сiане ѓоред Тврiика.

ТВРТКО: Како је, болан, у Македонији?

Констiантинiн се љубазно осмехује и клима ѓлавом.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Господар Зете, Ђурађ Страцимировић Балшић!

Улази Ђурађ, врло надувено.

ЂУРАЂ: Господар Зете и Србије! И немој, чоче, да те више опомињем!

Љуби се ѓеаiпрално са Лазаром и сiане до њеѓа.

ДВОРО- Велики жупан, господин Андрија Гропа, господар Ох-
УПРАВИТЕЉ: рида и арбанашке земље!

Улази Гроiа, ѓледа исiод ока, лево-десно.

ГРОПА: Љепо кажи: велики жупан српски и албански.

Наклони се Лазару и сiане ѓоред Ђурђа.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Господин Вук Бранковић, господар Косова!

Улази Вук.

ВУК: И других српских земаља!

(Љуби се са Лазаром)

ЛАЗАР: Добродошли у Крушевац, господо! Хвала вам што сте се одазвали моме позиву. Стара српска пословица каже: “Ако двојица спавају зајдено, греју један другога; а један како ће се загрејати?” Мислим да нам је ова поука данас потребнија неко икада.

Српски народ данас стрепи за своју судбину. Србија гледа у нас и чека нашу реч. Чујете ли жагор испод прозора?

Изађимо на балкон, господо, нека народ види да његови вођи стоје заједно, нека ужива у нашој слози.

Велможе долазе на ѓросценијум, блађим наклоном ѓоздрављају ѓублику, ѓонеки од њих маше. Чују се овације, аiлауз, ѓовици – живели!, иiид.

Мрак.

VIII

Тамница. Вишњомир везан, подерано̄ одела и крваво̄ лица.

Дражуишин ђере крваве руке.

ДРАГУТИН: Ако лепо признаш и покајеш се, казна ће бити блажа. Ослепе те и протерају из Крушевца. Или ти можда само одсеку десну шаку. Или: ослепе те а не протерају. Или ти одсеку шаку, па те протерају. Или, можда, само језик. Шта ја знам...
А овако, главу ћеш изгубити. Кажи сам, зар нисам у праву?
Ђутиш, јел да? Истераћу ја бес из тебе, само полако. Кости ћу ти поломити, и то једну по једну. Друга ти казна неће ни требати. Главу нећеш одавде изнети, псето по-турчено!

Улази Димитрије.

ДИМИТРИЈЕ: Како иде, друже? Јел признао?

ДРАГУТИН: Не знам како је код вас у Византији, ал ови наши су тврдоглави ко магарци. Види какве су ми руке! Има тврду главу, сву сам кожу одрао... Преузми га сад ти, па ћеш да видиш. Здравно, друже! Срећно!

Дражуишин изађе.

ДИМИТРИЈЕ: Гле, гле, како вас је само раскрвавио... Немојте замерити што то кажем, али, брате, баш сте ви Срби варвари. Тако вулгарно тући човека...
Дакле, да почнемо!
Ко су вам били саучесници у издаји?

Вишњомир не одговара.

Димитрије вади иџле и расјоређује их исјред себе.

ДИМИТРИЈЕ: Ко су вам били саучесници у издаји?

ВИТОМИР: Није било никаквих саучесника.

ДИМИТРИЈЕ: Значи, признајете да сте сами извршили дело издаје?

ВИТОМИР: Не.

ДИМИТРИЈЕ: Ако саучесника није било, онда логично произилази да сте издају извршили сами. Зар не?

- ВИТОМИР: Не. Саучесника није било јер није било ни издаје. Ви то знате исто тако добро као и ја.
- ДИМИТРИЈЕ: Значи, ви колаборацију са Шашит-пашом не сматрате издајом? Можда зато што сте већ пре тога тајно прешли у ислам. Тако ћемо унети у записник.
- ВИТОМИР: Докле ћете терати са мном ову крваву комедију?
- ДИМИТРИЈЕ: Ви издају називате комедијом? Ја, додуше, нисам одавде, али ви бисте, као Србин, морали имати бар мало патриотске свести.
- ВИТОМИР: Како сам могао издати, ако сам ту битку добио?
- ДИМИТРИЈЕ: Ко каже да сте је добили? Зар нисте сами изјавили да је битка на Дубравници била пораз. Значи, претпоставке за издају постоје.
- ВИТОМИР: А летописи? Шта ћемо са летописима? Зар тамо не пише да је та битка била сјајна победа српског оружја?
- ДИМИТРИЈЕ: Ах, летописи! Сада се на летописе позивате? Па зар нисте сами јавно оспорили њихову истинитост? Видите како се то враћа. Како се уплићете у сопствене мреже. Хтели бисте све да релативицујете. Е, то не може. Мо-рамо се држати једног логичког правца, иначе настаје хаос; у глави као и у држави. А ми нећемо хаос, ми хоћемо ред, зар не?
- Дакле, када се покрене један логички механизам, он неумитно води ка једино могућем закључку, или ка својој логичкој консеквенци.
- Ако поставите премису да је битка изгубљена, онда је логичка консеквенца та да је сумња у вашу издају могућа. Не разумем зашто се жалите. Ми закључке изводимо из премисе коју сте ви сами увели у игру. Није ли тако?

Мрак.

IX

За дуџим сѣолом седи кнез Лазар са својим џосѣима, срѣским велможама. Кнежевска ѣородица, Димѣѣрије, свиѣа.

То је крај велике џозбе. Пред њима осѣаѣи јела и ѣића. По неко још једе; ѣси развлаче оџлодане косѣи.

У ѣозадини, дворски музичари свирају ѣѣихо и умилно.

ЛАЗАР: Године Господње хиљаду деведесет друге, на прилазима замку званом Орловско Гнездо, што се уздизао на врху стрме литице у земљи Хашишина, стајала су два човека: један беше лични изасланик персијског цара Мелик-шаха, а други, огрнут белим плаштом, звао се Хасан ибн Сабах, шеик Планине и старешина Хашишина.

На кулама замка видели су се стражари, одевени у бело. Хасан ибн Сабах даде знак. Две беле прилике дигоше руке на поздрав, суновратише се у понор и разбише о стење.

Господар Хашишина упита затим царевог изасланика треба ли другим знаком да баѣи у смрт целу стражу с врхова кула.

“Ја имам осамдесет хиљада људи, од којих ће сваки на један мој миг да учини ово исто. Може ли се твој господар, Мелик-шах, похвалити таквом оданошћу својих бораѣа? И он тражи да му се ја покорим! Иди, то је био мој одговор!”

Изасланик је отишао, а Мелик-шах никада није покорио земљу Хашишина.

(Пауза)

Можемо ли ми, господо српска, послати овакав одговор турском султану?

Уѣѣрчи усѣлахирени Двороуѣравѣиѣљ.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Господару! Господару!

Музика ѣресѣане са свирком.

ДВОРО-

УПРАВИТЕЉ: Господару, турске трупе су запоселе Косово!

Пауза. Сви се укоче, осѣавиши, ко са коском, ко са чаѣом у руѣи.

ЛАЗАР: Можда је време, господо, да отпочнемо са преговорима.

Мрак.

X

Мрак. Освећљене су само две дивовске фиџуре, на којџурнама. То су Милош Обилић и Иван Косанчић.

ОБИЛИЋ: Побратиме, Косанчић Иване!
 Јеси л' турску уходио војску?
 Је ли много војске у Турака?
 Можемо ли с Турци бојак бити?
 Можемо ли Турке придобити?

КОСАНЧИЋ: О мој брате, Милош Обилићу!
 Ја сам турску уходио војску,
 јесте силна војска у Турака;
 сви ми да се у со прометнемо,
 не би Турком осолили ручка:
 ево пуних петнаест данака
 ја све ходах по турској ордији,
 и не нађох краја ни хесапа:
 од мрамора до сува јавора,
 од јавора, побро, до Сазлије,
 од Сазлије на ћемер ћуприје,
 од ћуприје до града Звечана,
 од Звечана, побро, до Чечана,
 од Чечана врху до планине,
 све је турска војска притиснула:
 коњ до коња, јунак до јунака,
 бојна копља кано чарна гора,
 све барјаци као и облаци,
 а чадори као и сњегови;
 да из неба плаха киша падне,
 ниђе не би на земљицу пала,
 већ на добре коње и јунаке.

Мрак.

Крај првог дела.

XI

Тамница. Виџомир. Улази Оливера. Праџи је слуџа са бакљом.

Слуџа осџаје на улазу; Оливера љрилеџи Виџомиру. Дуџо џа џрли.

ВИТОМИР: Бежи... Бежи из овог пакла, Оливера!

ОЛИВЕРА: Волим те!

ВИТОМИР: Бежи...

ОЛИВЕРА: Заједно ћемо отићи!

ВИТОМИР: Одавде нема излаза.

ОЛИВЕРА: Има. Ја ћу те спасти. Само издржи. Издржи! Можеш ли?

ВИТОМИР: Да... Могу... Издржаћу.

ОЛИВЕРА: Издржи!

ВИТОМИР: Пожури...

ОЛИВЕРА: Издржи!

Мрак.

XII

“Краљеви се ошмљу о царсџво”. Присујни: Лазар Хребљановић, Вук Бранковић, Тврџко Којроманић, Марко Мрњавчевић, Конџанџин Драџаш, Ђурађ Сџрацимировић, Андрија Гроја.

- ЛАЗАР: Господо, овде је реч о броби за место на позорници историје. Овде се решава питање не само нашег опстанка, већ питање какву ће улогу српски народ играти у вековима који долазе. Овде се решава питање хоћемо ли изаћи на велике путеве светске историје, или ћемо, опијени својим малим провинцијалним самозадовољством, дозволити да будемо прегажени и гурнути у таму неисторијске судбине.
- ВУК: А где су Хрвати?
- ЛАЗАР: Хрвати нису дошли.
- КОНСТАНТИН: Желео бих, као најстарији од вас, да захвалим...
- ТВРТКО: По чему најстарији, болан?
- КОНСТАНТИН: Као најстарији од вас, да захвалим нашем уваженом домаћину, господину Хребљановићу – нисам знао да имате тако добру дивљач у овим крајевима – шта сам оно хтео рећи... да захвалим, овај, господину Хребљановићу на гостопримству, на мудрим речима и на бризи за напаћени српски народ.
- МАРКО: И мој отац, краљ Вукашин, звао је у помоћ уочи боја на Марици. Нико од вас није тада мислио да ће једнога дана и на њега ред доћи.
- КОНСТАНТИН: ... и на бризи за напаћени српски народ. Али бих желео, уједно, ако ми дозволите, и да поставим питање легитимитета. Ко, дакле, од нас, господо, притежава легитимно право да говори у име српскога народа?
- ВУК: Опростите! Турци су већ на Косову. Бојим се да за ову врсту расправе немамо времена.
- КОНСТАНТИН: Обратите пажњу, господо! Моја мајка је рођена сестра покојног цара Душана. Ја сам, дакле, скоро Немањић!
- ТВРТКО: Их, болан, по женској линији ми смо у сродству с Немањићима још од краља Драгутина, Немањиног прауника.

- ЛАЗАР: Ја не знам колико је то, у овом часу, као што рече Вук Бранковић, али, ако баш хоћете... додуше, не ја лично, већ моја супруга, госпођа Милица, води порекло још од Немањиног сина Вукана. То значи да мој син, млади господин Стефан...
- БУРАЋ: Чекај, чоче! Неће вам то без нас, Балшића, проћ. Је ли Балша Балшић узео шћер Душановог, како оно бјеше... их, брате, овога деспота Јована, шуре Душановог!
- ТВРТКО: Е ти га прећера, Балшићу!
- БУРАЋ: Што, јадан?
- КОНСТАНТИН: Не, молим вас! Обратите пажњу! Ја овде истичем своје претензије. Српски престо је упражњен већ осамнаест година...
- ТВРТКО: То се теби снило, болан Константине! Јесам ли се ја, још седамдесет и седме, крунисао за краља Срба и Босне. Сад још да освојим приморје, па ћу, ако немаш ништа против, бити и краљ Хрвата. Шта на то кажеш, а?
- МАРКО: Поред живог српског краља си се крунисао, Твртко Котроманићу!
- ТВРТКО: А ко је тај, бива, да га видим?
- МАРКО: Ја сам тај. Зар не знаш да је мој отац од цара Уроша краљевску круну добио?
- ЛАЗАР: Господо, господо!
- ТВРТКО: Турски вазал не може бити краљ српски, Марко Мрњавчевићу!
- Марко њође њрема Тврћку. Консћанћин ља ухвачћи за руку.*
- КОНСТАНТИН: Чекај, Марко! Буди реалан, брате. Па ти владаш само Прилепом и околином...
- МАРКО: Срам те било, Константине Дејановићу! Ти си моју баштину опљачкао! Када је требало бранити опстанак српске земље на Марици, нигде те није било; али си био најбржи када је требало запосести земље мога оца. Где је Штип? Где је Струмица, Врање, Прешево, Славиште, Иногште?
- КОНСТАНТИН: Их, брате...
- ВУК: Ја не разумем, господо...

- МАРКО: Ти да ћутиш, Бранковићу! Шта си имао пре маричке битке, сем своје баштине у Дреници? Где је Скопље, престони град српски? Где је? Где је Сјеница, где Звечан и Полимље? Балшићу си Призрен опљачкао! Кажу Балшићу!
- БУРАЋ: Јес, јес! Врћи Призрен, ништаријо!
- МАРКО: А пре тога си тај Призрен ти мени отео!
- БУРАЋ: И то је истина, богуми, Марко. Како дошло тако и отишло...
- ЛАЗАР: Марко... Господо... Можемо ли ми Срби једанпут да будемо на висини историјског задатка? Да будемо принципијелни? Ако се сада не ујединимо и не одговоримо изазову који историја ставља пред нас, следећа прилика неће се указати можда стотинама година. Можда се неће указати никада више!
- МАРКО: Где је Приштина, где Ново Брдо, Хребљановићу? Градове моје Бранковићу у мираз дајеш! Из мога Новог Брда сребро вадиш. На моје благо скупљао си војску што је земљу твоје браће газила!
- Постао си вазал угарски да би помоћ добио против брата свога, Алтомановића. Ја сам вазал турски постао из црне невоље, а ти из похлепе вазал краља угарскога. Није ти доста било што си Алтомановића опљачкао. Под заштитом Лудвига Угарског расуо си Радича Бранковића и отео му Кучево и Браничево. А кад је Лудвиг умро, ниси сачекао ни да се охлади а већ си напао његове градове, Београд и Голубац, уз помоћ Тврткову, коме си то платио признавањем његове лажне титуле краља српског.
- А када си видео да ти Турци на врата куцају, опет си се покајнички под угарски скут завукао и вазалство примио. Јел то значи бити на висини историјског задатка? Јел то принципијелна политика, Хребљановићу? Јел то слога и јединство српско?
- Кад боље размислим – ви сте ми већи непријатељи него Турци.
- Турски цар бар држи задату реч. Ја јесам вазал, али мој народ живи у миру. Ја на Косово нећу доћи. А деси ли се да ипак дођем, нека ми Бог опрости, бићу са оне стране.
- ВУК: Марко!

МАРКО: Свршено је! Отићи ћу од вас и отрешћу прах са ногу својих. Проклета нека је земља ова! Проклети да су вам и хлеб и вода и стада и деца и унуци ваши! Анатема!

Марко оде. Пауза.

ТВРТКО: Оде...

ЛАЗАР: Он да ми то каже! Унук Мрње из Ливна. Син Вукашина Мрњавчевића, који је Урошу Нејаком отео пола царства.

АНДРИЈА: А што, Љазар, то њему ниси казао?

ЂУРАЂ: А ти, жупане арбанашки, на правди Бога му Охрид оте, па теби ништа не рече.

АНДРИЈА: Ја нисам Србин. Зато га мање бољи.

Пауза.

ЛАЗАР: Ја сам до краја остао веран цару Урошу, којег сте ви звали "Нејаки". Тек када су ваши очеви распарчали Царство, и ја сам узео свој део. Требало је спасти бар нешто на чему би се српска држава могла обновити...

Константиин усџаје.

КОНСТАНТИН: Е па, господо, ако ствари већ тако стоје...

ЛАЗАР: Чекај, Константине! Па шта је сад то?

КОНСТАНТИН: Ако ћеш ти да је обнављаш...Изволи, обнављај!

ВУК: Константине!

КОНСТАНТИН: Ја сам своје рекао. Мене Византија признаје, мене чак и Турци уважавају... Моја мајка, и тако даље... Хвала, дивљач је била заиста изврсна!

Оде.

ТВРТКО: Оде...

ЛАЗАР: *(Виче за њим)*

Уважавају те јер им плаћаш данак и помажеш да Србију освоје, а ускоро ће и на тебе ред доћи, Константине Дејановићу!

Пауза.

ЂУРАЂ: Знате шта... мора се ипак признати да Турци уводе ред.

ТВРТКО: Шта то сад значи, болан?

- БУРАЋ: И не само ред, већ штите сељаке и укидају претеране локалне дажбине.
- ЛАЗАР: Балшићу...
- БУРАЋ: У Душановом законику стоји да сељак мора кулчити за свога господара два дана у недељи, док исламски закон налаже да ради само три дана годишње.
- ВУК: Ја ово не разумем.
- БУРАЋ: Турци својим вазалима остављају одрешене руке у унутрашњој управи и коректно се држе договора.
- ТВРТКО: Да се ниси и ти, болан, тајно потурчио, као онај Витомир?
- БУРАЋ: У оквиру великог турског царства сви народи, вере и расе живе мирно и сношљиво. Извините, журим.

Оде.

- ТВРТКО: Оде...

Пауза.

- АНДРИЈА: Кад се боље размисли... и византијски цар је турски вазал.
- ЛАЗАР: Па добро, Гропа...
- АНДРИЈА: Ви се жаљите на нападе спољашњег непријатеља; ипак, ако би страни непријатељ престао да вас узнемирава, да ли би Србин стварно био у стању да живи у миру са Србином? Ако би спољашња опасност од Турака била отклоњена, не бисмо ли били изложени немољосрдијем и тежем разарању у самој земљи? Ви се тужите на слабе жетве и глад; ипак, највеће глади не ствара суша већ лакомот, и најсрамнија несређеност потиче од претеране зараде и подизања цена у трговини житарицама; тужите се да обљаци не испуштају кишу коју држе на небу, а не водите рачуна о амбарима који не испуштају жито на гладну земљу. Ви се тужите на пад у производњи, а не водите рачуна о неправедној расподељи онога што је произведено. Жаљите се на куге и бољести, а не схватате да су оне казна за зло које сте сами починили.

Пауза.

- ТВРТКО: И овај се, значи, потурчио...

ЛАЗАР: Стража!

Улазе оклојници.

АНДРИЈА: Пољако Љазар! Две хиљаде љутих Арбанаса чека у заседи испред града. Мисљим да ти бој с њима сада није потребан

ЛАЗАР: Ништа, ништа...

Оклојници излазе.

АНДРИЈА: Незадрживо напредовање исљама од истока према западу јасан је доказ да Бог њима помаже и да је ислам права вера. Тако ми Арбанаси мисљимо. Збогом Љазар. Збогом вељможе српске.

Оде. Пауза.

ТВРТКО: Оде...

Пауза.

ЛАЗАР: Шта сад, богаму, да радимо...?

ВУК: Турци већ пљачкају по Косову.

ЛАЗАР: А можда ће, ипак, Европа... Ми смо увек били европски грудобран пред најездама са истока.

ВУК: Европа нас је, као и обично, оставила на цедилу. Уосталом, сада је већ касно за све.

ЛАЗАР: Није касно! Ко неће с нама, не мора. Још има у нас силе. Када се крену наши тешки оклопници... Кад се нас тројица сјединимо...

ТВРТКО: И ја бих, бива, морао поћ...

ЛАЗАР: Како? Зар и ти, брате Твртко? Па ти си следећи на реду! Куда ћеш сад, забога?

ТВРТКО: Чекају ме они хрватски градови што их освајајат морам. Намерачио сам хрватску круну, па то ти је. А ја ћу теби Влатка Вуковића, са једним одредом послат. Биће то, болан, теби доста. Ајд, с Богом остајте, браћо Срби!

Твртко изађе. Пауза.

ЛАЗАР: Остадосмо сами, Бранковићу...

(Пауза)

Ништа. Хајде!

ВУК: Куда?
ЛАЗАР: На балкон.
ВУК: Какав балкон? Мислиш да скачемо?
ЛАЗАР: Морамо да се на крају преговора прикажемо народу. Од нас се то очекује. Видиш колика се маса окупила!
ВУК: Па како ћемо кад никога нема? Само нас двојица... Шта сад да кажемо народу?
ЛАЗАР: Шта је – ту је. Хајдемо!
ВУК: Али, шта да им кажемо?
ЛАЗАР: Ја ћу говорити.

Изазе на њросценијум, њред њублику. Намеињају се. Лазар се уз наклон смеиш лево, десно.

ЛАЗАР: *(Обраћа се њублици)*
Ми смо овде, као што вам је познато, имали разговоре са представницима српских покрајина и области. Могу да кажем да су разговори били вишеструко корисни и да су постигнути јединствени ставови по свим битним питањима.
Имам пријатну дужност да вам пренесем поздраве осталих учесника у разговорима. Они нису овде, са нама, јер су већ похитали у своје покрајине, како би се припремили за заједничку акцију.
Спавајте мирно, судбина Србије у добрим је рукама!

Овације, ањлауз.

Лазар се смеиш, маше њублици.

Мрак

XIII

У дубини, Милица и Сїефан лойїају се злайном лойїом.

Лазар на йросценијуму.

ЛАЗАР: Симеоне Немањо, оче свблажени, погубне јереси обо-
рио си, а цркве свете подигао и народ твој упутио си к
светлости благог разума. Симеоне, оче наш, Христа Бога
моли да нам милост дарује, и да спасе несрећни народ
српски од пропасти која му се спрема!
Свети Саво, славо српска, ко да искаже твоје врлине,
којима си оно што је небеско на земљи стекао! Јер прво
дошав, отачество своје просветио си и породило га Духом
Светим. Саво, блажени пастиру и учитељу, стојећи пред
Христом Богом, моли га да спасе душе наше, моли га да
пропаст љуту отклони од српске земље!
Уроше, свети цару српски, благога имена венценосац био
си, благочашћем и вером пресветло украшен; милошћу и
чистотом пространо насеље био си Духа Светога. Оти-
шав, жалост велику оставио си нама који смо претекли.
Не престај молити се, преблаги, господу Исусу Христу да
спасе народ српски; моли се Господу да спасе и помилује
овај народ пред којим се отвара понор проклетства и
несреће!

Мрак.

XIV

Оливерине одаје.

*Дадилџа уводи Димитрија, свейлећи му свећом у великом свећњаку. За-
шим осџаје све време џу, мало џодаље.*

ОЛИВЕРА: Јеси ли размислио, Димитрије? Јеси ли испитао све окол-
ности?

ДИМИТРИЈЕ: Опасно је, госпо. Треба подмитити тамничара, стражу на
излазу из казамата и стражу на градској капији.

ОЛИВЕРА: Може ли се то учинити?

ДИМИТРИЈЕ: Па... моћи ће. Код вас су, срећом, службена лица необи-
чно подмитљива. То, разуме се, веома олакшава оваква
предузећа. Само је доста скупо...

ОЛИВЕРА: Новац није у питању.
(Сџавља му у руку кесу с новцем)
Коњи?

ДИМИТРИЈЕ: Три оседлана коња чекаће код јужне капије.

ОЛИВЕРА: Три?

ДИМИТРИЈЕ: После овога, госпо, ни мени више нема останка. Ваш
велемоћни господин отац живом би ми кожу одрао па би
је, сламом испуњену, обесио на највишој кули круше-
вачкој.

А знате, ја иначе одавно чекам прилику да одем одавде.
Овај брод тоне, госпо; треба ићи даље, на Запад...

Да није те нужде, да не трпим љуту невољу изгнанства и
беспарице, ја бих вам, верујте госпо, као човек који држи
до отмености, ову деликатну услугу учинио бесплатно, из
чистог задовољства. Овако...

Оливера му сџавља још једну кесу у шаку.

Дадилџа ѓа цима за рукав да крену.

ДИМИТРИЈЕ: Јер, знате, горка је судбина изгнанника и потукача по
друмовима туђинским.

(Дадилџа ѓа цима)

Наше царство сјало је хиљаду година, као звезда водилџа
овога света, а сада светлуца само као жижак у тами, и
само је питање времена када ће згаснути сасвим пред

хордама варварским које надиру са Истока и којима се нико живи неће моћи одупрети, па бојим се ни ваш узвишени господин отац, што опседнут сенкама, опчињен привидом, не види да је игра одавно завршена и да се тамно крило зле судбине навлачи преко овога неба.

(Дадилџа ѓа цима и вуче ка излазу; он, ходајући уназад, маше високо дижнућом десницом према Оливери и ѓовори)
Запад сада преузима бакљу коју смо ми некада гордо држали. Ипак, са стрпњом у срцу полазим тамо. Ово је почетак недогледних патњи, егзодуса коме краја неће бити. Ми смо изгнаници, притешњени између два света, једнога који се руши и другог коме нећемо никада моћи да припаднемо потпуно...

Дадилџа ѓа одвлачи.

Мрак.

XV

Тамница.

Вийомир до краја измрцварен. Сав у крви, са крџама од одеда које висе на њему.

Драџуџин њере крваве руке.

ДРАГУТИН: Или ти, можда, само одсеку десну шаку. Или: ослепе те а не протерају. Или ти одсеку шаку, па протерају. Или, можда, само језик. Шта ја знам...
Ћутиш, јел да? Главу нећеш одавде изнети, псето потурчено.

Улази Лазар у њраџиња два оклојника. Драџуџин џа не види јер је окренуџ леђима. Само чује кораке.

ДРАГУТИН: Јеси ли стигао, друже? Види какве су ми руке...

Окрене се са испруженим рукама; уљледа кнеза, занеми, засџане му реч у џрлу, џледа кнеза и хваџа ваздух. Пауза.

ДРАГУТИН: Господару...

ЛАЗАР: Изађи, сине.

Драџуџин се клања; џраби у леџу своје сџвари и изџуби се. Лазар џледа око себе, заџим да знак оклојницима; и ои изађу. Приђе Вийомиру, заџрли џа онако крвавоџ. Тресу му се рамена од џлача. Заџим се одмакне, џледа џа. На њему Вийомирова крв.

ЛАЗАР: *(Кроз сузе)*
Шта је историја? Ако је историја пут ка самоостварењу, тојест ка Богу или самоостварењу у Богу, онда је пораз, жртва, патња, нужна степеница да се до циља стигне.

ВИТОМИР: Не могу више... Нареди да ме убију.

ЛАЗАР: Наши животи не постоје више. Заједно ћемо се сви подићи на облацима у сретење Господа нашег Исуса Христа.

ВИТОМИР: Не могу...

Лазар вади свилену марамицу, блисџаво белу, и оџише њоме крв са Вийомировоџ лица. За џо време џовори.

ЛАЗАР: Србија мора бити жртвована да би се, као Феникс, могла пробудити, када куцне час, и поново заузети своје место међу народима и државама...

Намаче марамицу у суд са водом и њере са Вишњомира крв.

ЛАЗАР: Казна је велика, јер је грех велики; лек је горак, јер је болест опака...

ВИТОМИР: Не могу више...

ЛАЗАР: Сети се речи Христових: “Нека се не узнемирује ваше срце: ви верујете у Бога и верујете у мене. У кући мога Оца има много одаја. Идем да спремим место за вас. И ако ја одем и припремим место за вас, доћи ћу опет и примићу вас код себе да, где сам ја, будете такође и ви. И да ви знате куда ја идем, и да знате пут. Јер ја сам пут, истина и живот. Свако ко спасе свој живот изгубиће га, а свако ко изгуби свој живот мене ради, спашће га.”

ВИТОМИР: Нреди да ме убију.

ЛАЗАР: Хоћу, сине... Али пре смрти сви се исповедити морамо; морамо грехе пред друговима нашим признати, како бисмо чиста срца закорачили у царство небеско. Зато ћеш изаћи пред окупљену војску и признаћеш своје издајство, како борци, који те воле и који ти верују, не би остали у уверењу да си оптужен неправедно. Окрепљени твојим покајањем, они ће ведро, очеличена духа поћи жртвеним путем. Тако ће твоја крв запечатити свети завет српских витезова, а твоја мученичка смрт озариће се светлошћу смисла.

Целива га, сѣнавља крваву марамицу у цей и одлази.

Вишњомир осѣјаје, крвав и расѣиѣ, главе оборене на груди.

Мрак.

XVI

Стефан Лазаревић у постојељи, у свили и чийкама. Поред њега Димитрије, с наочарима на носу. Држи пред собом велику, отворену књигу.

ДИМИТРИЈЕ: Целокупни настањени свет сада слави трајни празник. Он је од себе одбацио гвожђе које је одвајкада носио и окренуо се, безбрижно, прославама и уживањима свих врста. Сва стара супарништва су нестала и само један облик такмичења преокупира сада све градове – такмичење да се направи најлепша изложба лепоте и уљућености. Цео свет је сада пун гимназијума, фонтана, славолука, храмова, радионица, академија, и сада је са извесношћу могуће рећи да се свет, који је био у смртној агонији, опоравио и стекао нов животни век.

Цела се земља пружа као врт задовољства. Дим спаљених села и стражарске ватре, које је упалио било пријатељ или непријатељ, нестали су иза видика, као да их је какав моћни ветар развејао; њихово место заузело је небројено мноштво љупких приказања и забава...

СТЕФАН: Шта је то, учитељу? Је ли то истина или прича?

ДИМИТРИЈЕ: То је истина.

СТЕФАН: Стварно?

ДИМИТРИЈЕ: Оно што видимо да се око нас збива није једина истина, господару. Постоји један други свет изван пепела наших згаришта, изван нашег љутог и бесмисленог клања. Тај свет спава у старим књигама, у сећању које чувају стари свици и таблице, које памти пепео спаљених библиотека. Постоје људи у чијим сновима он пребива...

СТЕФАН: Постоји ли то негде стварно, учитељу?

ДИМИТРИЈЕ: Не, то не постоји нигде.

СТЕФАН: Па шта је то, онда?

ДИМИТРИЈЕ: То је утопија, господару.

СТЕФАН: Да... Спава ми се сада; то ћеш ми сутра објаснити. Хоћеш ли?

ДИМИТРИЈЕ: Хоћу, господару. Спавај мирно. Сутра...

Стефан се окренуо на другу страну. Димитрије одлаже књигу, скида наочаре, покрива дечаку леђа, зајим се окреће ка излазу. Тамо стоји Оливера у љубичкој одећи.

Мрак.

XVII

Тамница. Ноћ. Витомир везан, клонуо.

Улази Димитрије са ујаљеном бакљом. За њим Оливера.

Оливера хитро, без речи, њилази Витомиру и одвезује га. Димитрије сивља бакљу у њрстен на зиду и њомаже јој.

Витомир је одвезан; делује, међуштим, њошћуно безвољно и одсушћно, као месечар.

- ОЛИВЕРА: Хајдемо... Па, хајдемо!
 Морамо брзо... Тамничар је поткупљен, али у поноћ стража обилази зграду.
 Хајдемо, чекају нас коњи на јужној капији.
 Спустићемо се у Дубровник, сешћемо у лаћу и отићи далеко одавде. Заувек.
 Спремна сам све да напустим. Хоћу да живим и умрем са тобом! Хајдемо!
- ВИТОМИР: Ја сам издајник. Тајно сам се потурчио. Издао сам на Дубравници. Продао сам се Шашит-паши. Признајем. Чекам заслужену казну.
- ОЛИВЕРА: О, Боже, шта су ти урадили!
- ДИМИТРИЈЕ: Доћите к себи, човече. И сами знате да је све била само игра. Привид.
 Ви нисте издајник.
 То је била политичка нужност.
 Потреба тренутка.
 Али, сада је све прошло.
 Отварају вам се врата у слободу. Заједно ћемо отићи на Запад. У неку мирну, слободну земљу, где се живи без много политике, где владају радиност и просвета, где трговци тргују, лаћари морима броде, неимари граде здања угодна људском оку, а учитељи поучавају нараштаје законима морала и принципима здравог разума. У неку земљу – ваљда такве има – где су људи победили хаос у себи и око себе, где је раздвојена светлост од таме, стварност од привида, где царују уљућеност и добри обичаји.
 Хајдемо!
- ВИТОМИР: Ја сам издајник. Признајем. Чекам заслужену казну.

- ОЛИВЕРА: Витомире.
- ВИТОМИР: Казна је велика, јер је грех велики; лек је горак, јер је болест опака. Али, моја крв ће запечатити свети завет српских витезова, који ће сутра поћо на Косово.
- ОЛИВЕРА: Ја ћу те неговати. Оздравићеш. Све ово заборавићемо као ружан сан. Отићићемо далеко, ако треба и на крај света, где нико не зна да постоји ова земља, где нико никада није чуо за Србе, Турке, Косово... Некуда где људе не муче, не убијају, где им очи не ваде, руке не одсецају.
Хајдемо!
- ВИТОМИР: Заједно ћемо се сви подићи на облацима, у сртење Господа нашег Исуса Христа.
- ДИМИТРИЈЕ: Не вреди. Изгледа да смо сувише добро обавили посао. Збогом, госпо! Учинио сам колико сам могао.

Димитрије журно изађе.

Мрак.

XVIII

На средини сцене целайски њањ.

Свуда унаоколо њосиљројени ѓусији редови оклојника. Ту је и кнежевска њородица, зајим Вук Бранковић, свија.

Целай са великим мачем у руци води везаноѓ Вијомира.

ВИТОМИР: Признајем! Признајем! Признајем!

Целай доводи Вијомира до њања.

Улази кнез Лазар на којурнама. Висок је најмање ѓри мејра. Сви њадају на колена.

ЛАЗАР: Ко је Србин и српскога рода,
и од српске крви и колена,
а не дошо у бој на Косово,
од руке му ништа не родило,
ни у пољу пшеница бјелица,
ни у брду винова лозица!
Не имао од срца порода!
Рђом капо док му је колена!

Целай замахује мачем и одсеца Вијомиру ѓлаву.

Глава се докојрља до кнежевих нођу.

На небу се њојави Анђео.

АНЂЕО: Царе Лазо, честито колено!
Коме ћеш се приволети царству?
Или волиш царству небескоме,
или волиш царству земаљскоме?
Ако волиш царству земаљскоме,
седлај коње, притежи колане,
вitezови сабље припасујте,
па у Турке јуриш учините,
сва ће турска изгинути војска.
Ако л' волиш царству небескоме,
а ти сакрој на Косову цркву.
не води јој темељ од мермера,
већ од чисте свиле и скерлета,
па причести и нареди војску;
сва ће твоја изгинути војска,
ти ћеш кнеже с њоме погинути.

Чује се ѓрмљавина, небо се замрачи, Анђела несїане, севају муње, чује се калуђерко ѿјање: "Свјатїи Боже, свјатїи креїки, свјатїи бесмртїни, ѿмилуј нас..."

Оклоїници ѿанично ѿрче унаоколо, сударајући се.

У свейлостїи муња ѿјављује се ођромна Вишомирова фиђура.

ВИТОМИР: Пазите, пазите, јер се небеса помрачише.
Сунце је црвено као скорела крв. Бежите!
Падаће ватра и сумпорна киша, биће града од усијаног камења и стена.
О, Србијо, доћи ће казна за казнама. Казна глади иза рат, казна куге иза глади.
Прошло је време песама и свечаности! Место мириса биће смрад, и место појаса распојасина, место плетеница ћела, место широких скута припасана врећа, и место лепоте огорелина!
Међу вама неће остати ни толико живих да сахране мртве.

Све се уїишава. Пали се свейлостї.

Сцена изгледа уїола као бојно ѿље ѿсле биїке а уїола као велико сметїлишїе. Прекривена је крвавим, искасайљеним лешевима оклоїника, ѿломљеним коїљима, мачевима, деловима оклоїа, али и ѿцеїаним карѿионским куїијама, ѿласїичним боцама и врећама, цевима, ѿломљеним намешїајем...

Међу лешевима сїоје, на коїурнама, кнеђиња Милица и Бошко Јуђовић коїи држи велики барјак.

МИЛИЦА: О мој брате, Бошко Југовићу!
Цар је тебе мени поклонїо,
да не идеш у бој на Косово,
и теби је благослов казао,
да даш барјак коме теби драго,
да останеш са мном у Крушевцу.
Да имадем брата од заклетве.

БОШКО: Иди сестро на белу кулу;
не бих ти се, јунак, повратио,
ни из руке крсташ барјак дао,
да ми царе поклони Крушевац;
да ми рече дружина остала:
гле страшивца Бошка Југовића!
Он не смеде поћи у Косово
за крст часни крвцу прољевати
и за своју веру умрети!

Бошко Јузовић пада међу остале лешеве.

С једне стране улази Дадиља, водећи Оливеру и носећи њене хаљине. С друге стране улазе турски изасланици.

Сви, разуме се, гледе преко лешева.

Турски изасланици сјају у крај и чекају.

Дадиља доводи Оливеру до Милице, скида са ње одећу и облачи јој свечано рухо у коме ће је послати Турцима.

Док пресвлачење траје, Милица говори.

МИЛИЦА: Српски народ од тебе много очекује...
Ово схвати као свету, патриотску дужност.
Бајазит је велики владар... Бићеш царица моћне империје. Додуше, тамо изгледа има више царица у исто време, али шта је – ту је, сваки народ има своје обичаје...
Зар не?
Добро, убио ти је оца... знам... Шта се ту може, душо, он је сам изабрао судбину за себе и за све нас. Сада он у царству небеском седи, међу небеским велможама, рајским душама и Свевишњем се за Србе моли...
И ти мораш своју судбину смерно да примиш. Уосталом, владарска породица нема приватног живота. Сви ми само Србији служимо. Сада је судбина наше напаћене земље у твојим рукама.

Улази Стефан у белом, носећи златну лоптицу.

Оливера је срећна. Стефан јој јурга лоптицу. Она је узима, најрави два-три корака – гледе преко лешева – затим сјане, осврне се, гледа Стефана, гледа Милицу и Дадиљу.

Исцрпљена лоптицу и оде са турским изасланицима.

Дадиља и Милица гледају за њом, па и оне изађу.

Стефан остаје сам. Корача међу лешевима тражећи лоптицу. Најзад је пронађе, дохвати је и држи у рукама.

Улази Лазар, у белом, као у првој слици, са раширеним косом и дугом, лелујавом брадом.

Хода лагано по бојишћу/смишљеном, тражећи нешто.

Најзад нађе своју одсечену главу, узме је и држи у рукама као Стефан лоптицу. Приближава се публици, њој се и обраћа.

ЛАЗАР: Видећемо се у царству небеском!

Одлећи у небо.

КРАЈ

Београд, 1988.